

DOĞU KARADENİZ NİNNİLERİNDE TELKİN MOTİFİ

*Behçet Dede**

Ninni anonim halk edebiyatının en yaygın türlerinden birisidir. Annelerin çocuklarını uyutmak için ezgi ile söyledikleri bu ürünler, söylendikleri yörelerin çeşitli özelliklerini de taşırlar. Bazen aynı yörenin ilçeleri, köyleri arasında bile farklı özelliklerin bulunduğunu görmekteyiz. Söz gelimi Erzurum'un tortum, Oltu, Narman, Olur gibi ilçelerinden derlenen ninnilerle Şenkaya, Hasankale, Aşkale ve Karayazı ilçelerinden derlenen ninnilerde oldukça farklı motiflere rastlamak mümkündür. Bu ilçelerin dağ köylerinden derlediğimiz ninnilerde kar, kış, fırtına, bora, yayla, çiçek, koyun, kuzu, süt, yağ, kaymak gibi maddeler benzetme unsuru olarak kullanılırken, sıcak 'savahil' köylerden derlenen ninnilerde ise dut, dut kurusu, erik, kiraz, elma, armut gibi meyveler benzetme unsuru olarak kullanılmaktadır.

1915 doğumlu Nadime İspir'den derlenen aşağıdaki ninni bu yörenin evlenme geleneklerinden iki özelliği yansıtmaktadır:

Kırılmamış kırk şişek
Şişlik gelir kızıma
Yeddi yüz yeddi kere
Başlık gelir kızıma

(Erzurum)

Anonim halk edebiyatı ürünlerinden manilerin, türkülerin, masalların, ninnilerin, bilmecelelerin kuşaktan kuşağa taşınmasında, unutulmamasında annelerimizin, büyükannelerimizin çok büyük emeği olduğu unutulmalıdır. Biz "*ninnilerde Türk kadınının ruh inceliğini, düşünce zenginliğini buluruz.*"¹ Bu düşünce zenginliği içerisinde annelerin çocuklarına

* Dr. Behçet Dede, halkbilim araştırmacısı, Bursa.

¹ Behçet Dede, "Türk Ninnilerinde Dile Gelen İstekler", *Milli Kültür Dergisi*, Mart 1984, S.44, s.69-71.

gösterdikleri hedef, onlardan bekledikleri de önemli yer tutmaktadır. Eu gerçekten hareket ederek Doğu Karadeniz ninnilerinde annelerin çocuklarına telkin etmeye çalıştıkları idealleri, gelecekte ne olmalarını istediklerini mahdut örneklerle anlatmaya çalışacağız.

Her anne çocuğunun karnını doyurduktan sonra uyumasını ister. Çocuk ne kadar çabuk ve iyi uyursa, o ölçüde sakinleşir ve iyi huylu olur. Rizeli bir anne bu isteğini şöyle dile getiriyor:

Uyu da gunduzlar su gibi dinsun
Menekşe gozune kirpikler insun
Yarun şafak vakti içine sinsun
Güneşle uyanan kuşların huyi
Nenni yavrum nenni nenni²

Annelerin en büyük arzularından biri de çocuklarının bir an önce büyüüp önlerinde yürümeleridir. Çocuğunu önünde badi badi yürürken gören anne ve babanın mutluluğunun ölçüsü yoktur.

Küçük yavrim uyusun
Uyusun da beyisun
Yavrim ogumde yurusun
Nenni yavrim nenni
Anan uyutsun seni (29/59)³

diyen anne, oğlu büyüdüğünde de ona beyin kızını layık görür. Çocuğunu büyütüp evlendirmek, mürüvvetini görmek aile için ayrı bir mutluluktur.

Denuzlerde yuzer kayuk
İçi dolu yayun baluk
Beyin kizi sağa layuk
Nenni uşağım nenni (28/51)

Oğluna beyin kızını layık gören anne, kızının da beyine, yani kocasına eziyet etmemesini telkin etmektedir:

Mini kizum hoplasun
Cicisini toplasun
Beyinunce beyine
Hiç eziyet yapmasun (28/42)

² Azat Kaya, "Rize'den Söylenen Ninniler", *Türk Folklorundan Derlemeler 1989*, Ankara, 1989, s.25-32.

³ Burada, ninnilerin altındaki rakamlardan birincisi makalenin sayfasını, ikincisi ninninin numarasını göstermektedir.

Bu noktada Karadenizli eşlerin kocalarına, yuvalarına bağlılıklarında, erkekleri gurbetçi olan bu insanların yıllarca ve sabırla çocuklarına sahip çıkmalarında, beklemelelerinde bu ve benzeri telkinlerin rolü olmalıdır.

Türk aile terbiyesinde ve geleneğinde evladın anne ve babanın yaşlılıklarında onlara bakma görevi ve beklentisi vardır. Bu, aile yapımızın en önemli sosyolojik özelliğidir. Bu güzel özelliğimiz giderek kaybolduğu için yaşlılarımız, devletin koruyucu şemsiyesi de yeterli olmadığından, şurada burada sefil olmakta, aile içi bunalımlar yaşanmaktadır. Rizeli anneler daha beşikte iken çocuklarına şu telkinde bulunmaktadırlar:

Nenni guzelum nenni
Beyiteyum ben seni
Sen de bakarsun beni
Uyu evladım uyu (27/28)

Beyinecek çocuğum
Hemen asker olacak
Askerluğuni yaptimi
Anasına bakacak (27/26)

Bizden sonra gelen
Yeni nesil olacasun
Bigun ehtiyarlanunca
Bize bakacasun
Nenni uşağım nenni
Nenni uşağım nenni (26/2)

Türkiye genelinde okuma-yazma, özellikle yüksek ve teknik öğretim yapma oranı en yüksek bölge Doğu Karadeniz bölgesidir. Gerek devlet yönetiminde, bürokraside, müteahhitlik, mühendislik hizmetlerinde, gerekse özel işletmecilik hizmetlerinde bu gerçeği açıkça görmekteyiz. Bu konuda Doğu Karadenizli annelerin ninnilerdeki telkinlerine kulak vermek gerekir:

Uyusun da beyinsun
Her okuli okusun
Yarun dar gunumuzde
Dertlerumuzi çözsün
Nenni uşağım nenni
Nenni yavrim nenni (26/4)

Şindi rahat olasun
Sora beyinecesun
Beyuk adam olunca

Memleket yönetecesun
Nenni nenni nenni

Türk insanı için “adam olmak” kavramı çok önemlidir. Bu kavramı sözlükler ve ansiklopediler şöyle açıklamaktadır: “*Adam olmak (b.f.): Terbiye olmuş olmak, iyi yetişmiş olmak, iş tutmuş bulunmak, mevki sahibi olmak*”⁴ Bunun yanında halkımız adam olmanın ölçüsü olarak askerliğini yapmayı, bir iş, meslek sahibi olmayı, ailesinin geçimini sağlayabilecek durumda olmayı kabul etmektedir. Mevki sahibi olmayı adamlık saymayan halkımız, bu konuda herkesin bildiği meşhur fıkrayı sık sık anlatır. Aşağıdaki ninnide Rizeli anne çok önemli bulduğu üç motifi bir arada kullanmıştır:

Nenni etsun beyinsen
Devletuni kultarsun
Askerluğuni yapsun
Anasuna da baksun (27/31)

Buradaki “*devletuni kultarsun*” ifadesi Türklerdeki bir geleneği hatırlatmaktadır. Bu, çocuklara ad vermeden önce çocuğun yiğitliğini, kahramanlığını ispat etme ve ondan sonra ad alma geleneğidir. Bugün ise genç vatani görevini yapacak, yani vatanını kurtaracak, koruyacak, askerliğini yapacak ve köyüne dönüp anasına bakacaktır.

Beyinecek çocuğum
Hemen adam olacak
Askerluğuni yaptı mi
Anasuna bakacak (27/26)

Anadolu’nun birçok yerinde halkımız evlenebilmenin ilk şartı olarak askerliğini yapmış olmayı kabul ederken, Rizeli annelerimiz bunu adam olmaya bağlamaktadır. Aşağıdaki ninnilerde bunu açıkça görmekteyiz:

Uyusun da bebeğğum uyusun
Uyusun da beyinsun
Beyinsun da adam olsun
Evlensun boba olsun (26/4)
Uyuyup da beyinecek nenni
Adam olup gidecek nenni
Uyuyup beyinecek nenni
Adam olup evlenecek nenni (29/63)

⁴ M. Nihat Özön, *Resimli Büyük Türk Dili Sözlüğü*, İstanbul, 1971, s.6.

Çocuğunu besleyip büyütmek, adam etmek her anne babanın en kutsal görev ve arzusudur. Bu aslında bütün canlılar için tabii bir içgüdüdür. Bir yaratılış kanunudur. Ancak yaratılış kanununda insanın özel bir yeri olduğu inkar edilemez bir gerçektir. Çocuk annenin kanından, etinden, kemiğinden, iliğinden gıdasını alan, süzülüp gelen ve sütüyle beslenen mukaddes bir varlıktır. Bu varlığın anne ve baba için değeri, maddi ölçülerle ölçülemeyecek bir kıymet taşır.

Anneler çocuklarının değerini zaman zaman ninnilerle, manilerle, türkülerle dile getirirler. Onlar için çocuk candır. Kalbin açan gülüdür; anasının ciğer parçasıdır. Böyle olunca onu mevkilerin, makamların en yüksek noktasında görmek ister ve ona göre de telkinde bulunur. Severken “Benim oğlum doktor olacak, subay olacak” veya “benim kızım gelin olacak, anne olacak, hemşire olacak, eczacı olacak” gibi sözler söyler. İşte Rizeli anne de çocuğuna ninni söylerken böyle düşünüyor:

Anan seni uyutsun
Kollarunda beyitsun
Geleceğün beyigisun
Nenni yavrim nenni (29/59.2)

Uyutayum ben seni
Geleceğün beyuği
Kalbümün açan guli
Nenni yavrim nenni (28/57)

Çocuğun geleceğın büyüğü olması için sadece “adam olmak” yeterli değildir. Büyük adam olması gerekir.

E eee esi var
Yavrimun uykusi var
Uyusun da beyinsun
Beyuk adam olsun (28/47)

der. Büyük adam olunca ne olacak? Onun cevabını da Rizeli annemiz şöyle veriyor:

Şindi rahat olasun
Sora beyinecesun
Beyuk adam olunca
Memleket yonetecesun
Nenni nenni nenni (26/5)

Şimdi çok gerilere gitmeden ve elimizdeki mahdut örneklere bakarak, Cumhuriyet döneminde ülkenin en üst yönetiminde bulunan, eğitiminde, teknolojik kalkınmasında, inşaat sektöründe görev yapan Doğu Karadenizli insanların sayısında ve başarısında bu annelerin telkinlerinin hiç rolü yok mudur acaba? Üzerinde düşünmeye ve daha geniş araştırmalar yapmaya, eğitim programlarında bu küçük telkinlere yer vermeye değmez mi? İlgililerin, psikolog ve pedagogların düşünmesi dileğiyle.